

Ks. Andrzej Nowicki, *Symbolika serca. Studium teologiczno-fundamentalne*, Katowice 2011, ss. 328.

Filozofia klasyczna przyzwyczaiła nas patrzeć na człowieka i osądzać jego życie uczuciowe w świetle uznania prymatu rozumu i woli. Te dwie władze w człowieku miały panować absolutnie nad irracjonalną częścią duszy, jaką miały być uczucia. Antropologia ukształtowana głównie na pojęciach filozofii greckiej eksponowała zawsze pierwszorzędną rolę rozumu, zaś uczuciom przyznawała jakieś znaczenie jedynie pod warunkiem usprawiedliwienia ich i osądzenia przez rozum.

W czasach nowożytnych zaczęto jednak coraz częściej zwracać uwagę na rolę uczuć i serca w życiu człowieka i na ich doniosłe znaczenie zarówno w sferze poznawczej, jak i działaniowej osoby ludzkiej. Przyczynili się do tego między innymi tacy filozofowie, jak M. Meinong, M. Scheler, F. Brentano, a zwłaszcza D. von Hildebrand. Myśliciele ci zmierzają wprost w kierunku rehabilitacji uczuć ludzkich i przyznania im właściwego miejsca w strukturze osoby ludzkiej. Zwłaszcza kierunek myśli fenomenologicznej,

łącząc uczucia z wartościami starał się wykazać, że treść uczuć, jako przeżyć duchowych, związana jest zawsze z wartościami po stronie przedmiotów. Wśród zaś uczuć duchowych najważniejszym jest uczucie miłości, ponieważ jest ono ruchem ku wyższym wartościom, i jako taka podbudowuje ona wszystkie inne przeżycia emocjonalne.

W ten nurt myślenia – zwłaszcza teologicznego – wpisuje się doskonale książka (rozprawa habilitacyjna) ks. Andrzeja Nowickiego pt: *Symbolika serca. Studium teologiczno-fundamentalne*.

Książka ta ukazała się w Księgarni św. Jacka w Katowicach. Składa się ona z czterech rozdziałów. Zawiera wykaz skrótów, a także obcojęzyczne streszczenie, plan pracy (w języku niemieckim) oraz indeks osobowy, podnoszące walor użyteczności tej publikacji. W swojej dysertacji Autor ujął problem badawczy w postaci pytania: jak symbolika serca funkcjonuje w myśli chrześcijańskiej? Na ile jest istotna dla chrześcijaństwa? Czy jest zrozumiała w kontekście współczesnej kultury? Czy symbolizm serca jest komunikatywny? Celem badań ks. Nowickiego, prowadzonych z perspektywy teologii fundamentalnej, jest zatem pogłębienie oraz metodologiczne uporządkowanie szeroko pojętej refleksji dotyczącej zagadnienia symboliki serca, a następnie wykorzystanie tego uporządkowanego materiału badawczego, jako realnej podstawy dla poszukiwania odpowiedzi na wyżej postawione pytania. Praca ta stanowi *novum*, zarówno w dorobku Autora, jak i w całej nie tylko polskojęzycznej literaturze. Dotąd temat symboliki serca wydaje się być traktowany w sposób marginalny. Wnikliwa analiza chrześcijańskiej myśli teologicznej oraz teologii religii niechrześcijańskich, a także analiza dorobku nauk poza teologicznymi, takich jak: filozofia, filozofia kultury, literatura, sztuka, przeprowadzona pod kątem problemu symboliki serca, wykazała w sposób jednoznaczny brak jakiegokolwiek syntetycznego ujęcia tego zagadnienia na gruncie wyżej wymienionych dyscyplin naukowych.

W pierwszym rozdziale pracy, Autor wyszczególnia i omawia założenia teologiczno-fundamentalne problemu symboliki serca. Czyni to w oparciu o wnikliwą analizę filozoficzną, etymologiczną, teologiczną, przeprowadzoną stosownie do treści konstytuującej określone założenie. Na początku dokonuje on prezentacji struktury symbolu i jego wartości poznawczej w religii. W tym znaczeniu ks. Nowicki zwraca uwagę na takie zagadnienia jak: pojęcie i funkcja

symbolu, specyfika relacji pomiędzy symbolem a znakiem, symbolem a językiem religijnym, wskazuje również na istotę i warstwy symboli religijnych oraz podkreśla ich nieredukowalność. Następnie Autor dokonuje analizy etymologicznej pojęcia „serce”, oraz wskazuje na jego zakres znaczeniowy w starożytnych językach Wschodu, starożytnych językach kultury europejskiej i językach nowożytnych. Na zakończenie pierwszego rozdziału Autor omawia funkcjonowanie symbolizmu serca w źródłach teologicznych: w Biblii, w tradycji chrześcijańskiej oraz dokumentach Kościoła. W tym kontekście, podkreśla on niezwykle istotną ciągłość funkcjonowania symboliki serca w przestrzeni myśli teologicznej minionych wieków. Chodzi w tym przypadku o pewną prawidłowość, zgodnie z którą symbolika serca zawarta w Biblii, znajduje swoje wyraźne uobecnienie w pismach Ojców Kościoła i pisarzy chrześcijańskich. Z kolei do tych dwóch źródeł, ściśle odnosi się także treść dotycząca symbolizmu serca, zawarta w wielu dokumentach Kościoła

Drugi rozdział swojej książki ks. Nowicki poświęcił ukazaniu funkcjonowania symbolizmu serca na gruncie współczesnej myśli teologicznej. Realizacja tego celu, ze względu na wielość i różnorodność kontekstów pojawiania się symbolizmu serca we współczesnej refleksji teologicznej, domagała się od Autora metodologicznego uporządkowania. Z tej racji, w konstruowaniu drugiego rozdziału dysertacji, został zastosowany przez niego „triadyczny klucz” interpretacji, który wyznacza trzy zasadnicze wymiary symboliki serca, a mianowicie: miłość, grzech i nadzieja. Jest on wyraźnie wpisany w temat i treść poszczególnych podrozdziałów. Jego zastosowanie pozwoliło na uchwycenie i wykazanie ścisłej korelacji zachodzącej pomiędzy poszczególnymi czynnikami tworzącymi kontekst problemu symboliki serca zawarty w misterium stworzenia, w zbawczym misterium Chrystusa oraz w zbawczym posłannictwie Kościoła. Zdaniem Autora, nie ulega wątpliwości, że wyraźnie widoczna wielość form występowania symbolizmu serca w tychże kontekstach, wydaje się w sposób jednoznaczny potwierdzać ważność i aktualność tego symbolizmu na gruncie współczesnej refleksji teologicznej. Okoliczność ta wskazuje bowiem wyraźnie na istnienie alternatywnego, w stosunku do rozumu, źródła recepcji otaczającej nas rzeczywistości. Tym źródłem jest ludzkie serce.

Żywa obecność symboliki serca w refleksji teologicznej, w rzeczywistości czyni zasadnym kolejne pytanie o możliwy do uchwycenia zakres funkcjonowania tego symbolizmu także w przestrzeni poza teologicznej (poza chrześcijańskiej) refleksji. Poszukiwanie odpowiedzi na to pytanie, określa przedmiot badań ks. Nowickiego zawartych w trzecim rozdziale pracy. W tym przypadku są to najważniejsze faktory tworzące współczesny kontekst teologii, a mianowicie: współczesna filozofia, kultura oraz religie niechrześcijańskie. Zdaniem Autora, wśród analizowanych pod kątem problemu symboliki serca, najważniejszych czynników współczesnego kontekstu chrześcijańskiej teologii, jedynie religie dostarczają obszernego materiału badawczego. W świetle dokonanych przez niego analiz treści świętych ksiąg, takich religii jak: judaizm, islam, hinduizm i buddyzm, widać wyraźne podobieństwo, co do pojęcia symbolizmu serca, jego funkcjonowania, a także jego roli i znaczenia w wymienionych religiach. Oczywiście w ten kontekst zbliżonego pod kątem pojęciowym i znaczeniowym rozumienia serca w poszczególnych religiach, wpisuje się również chrześcijaństwo. Według Autora, zupełnie inaczej status symbolizmu serca przedstawia się w odniesieniu do dwóch pierwszych wymienionych czynników, a mianowicie współczesnej filozofii i kultury. Poszukując odpowiedzi na pytanie dotyczące śladowej obecności tego symbolizmu w europejskim kontekście historyczno-kulturowym, ks. Nowicki zwraca uwagę na dwa istotne czynniki. Jednym z nich jest spotkanie chrześcijaństwa z filozofią grecką, które doprowadziło ostatecznie do odejścia od biblijnej, trychotomicznej koncepcji człowieka (Duch, dusza, ciało), która została zastąpiona zaproponowaną przez filozofię grecką koncepcją dualistyczną (dusza, ciało). Drugi czynnik to zderzenie chrześcijaństwa z europejską myślą nowożytną, które w konsekwencji doprowadziło do prawie całkowitego zaniku biblijnego znaczenia symbolizmu serca. Jednak zgodnie z sugestią ks. Nowickiego, brak głębszego zainteresowania symbolizmem serca w przestrzeni nowożytnej myśli filozoficznej, nie oznacza jeszcze, że problem ten w ogóle nie funkcjonuje na gruncie współczesnej filozofii czy kultury. Wymiernym potwierdzeniem tego faktu, jest obecność symbolizmu serca zarówno we współczesnej antropologii filozoficznej, jak i literaturze czy sztuce.

Ostatnią część dysertacji stanowią czynności syntetyzujące, w których Autor stara się ukazać znaczenia symbolizmu serca

w dialogu chrześcijaństwa ze współczesnym światem, gdzie pod pojęciem „współczesny świat”, rozumie trzy najważniejsze faktory współczesnego kontekstu teologii, jakimi są: filozofia, kultura i religia. Ze względu na charakter proponowanych argumentów, rozdział ten został podzielony przez Habilitanta na dwie części. W pierwszej części, prezentuje on określone racje teoretyczne przemawiające za potrzebą takiego dialogu, które koncentruje wokół takich zagadnień jak: niesprzeczność racji rozumu i serca, wskazanie na serce jako symbol integracji osoby, na kulturę serca, czy jego wciąż aktualną rolę w refleksji nad problemem ludzkiego cierpienia. Ich dopełnienie stanowią wyszczególnione przez ks. Nowickiego w drugiej części, rozdziału zamykającego całość studium, racje praktyczne. Argumenty te wskazują w sposób jednoznaczny na znaczenie wiarygodności symbolizmu serca zawartego w mocy świadectwa, w procesie budowania cywilizacji miłości, w dialogu międzyreligijnym. Jednocześnie Autor zwraca również uwagę na pewne inne, ważne czynniki mające wpływ na kształtowanie kultury serca, takie jak: liturgia czy formowanie własnego serca w oparciu o duchowość Serca Jezusowego.

Podtytuł rozprawy ks. Nowickiego wskazuje, że główny akcent w pracy został położony na aspekt teologiczno-fundamentalny. Poruszana tematyka dotycząca problemu symboliki serca, zostaje tu wyraźnie osadzona w apologetyczno-dialogicznej przestrzeni interpretacji, stanowiącej przedmiot teologii fundamentalnej. Częstotliwość występowania symbolizmu serca w różnych kontekstach znaczeniowych obecnych we współczesnej refleksji teologicznej, wydaje się w sposób jednoznaczny świadczyć o jego znaczącej aktualności merytorycznej i praktycznej. Ta zaś okoliczność, pozwala zwrócić uwagę na szczególną rolę i znaczenie chrześcijańskiej teologii, jako mediatora zdolnego podjąć dialog ze współczesnym światem w kwestii symbolizmu serca.

Konstrukcja recenzowanej książki jest logiczna i przejrzysta, zarówno gdy chodzi o podział na rozdziały, jak i podziały rozdziałów na paragrafy. Przeprowadzone w pracy analizy są pogłębione i wielowarstwowe, co wskazuje na samodzielność badawczą jej Autora. Przejrzystość wywodu naukowego, wyraźna zasada porządkowania materiału badawczego, a także komunikatywny styl języka to główne walory przedłożonej do recenzji rozprawy. Zawierający 34 strony zestaw bibliografii załącznikowej został wyko-

nany poprawnie i wskazuje na bogactwo wykorzystanych w książce źródeł oraz szerokiej literatury. Podjęty problem ks. Nowicki rozpracował w oparciu o źródła biblijne, patrystyczne, dokumenty Magisterium Kościoła, a także inne teksty źródłowe zawarte we współczesnej literaturze teologicznej, dotyczące interesującego go zagadnienia. Jednocześnie tam, gdzie było to konieczne, a ściśle mówiąc podczas analizy poza teologicznego kontekstu teologii, Habilitant odwołuje się również do publikacji z zakresu filozofii, filozofii kultury, literatury, sztuki czy religioznawstwa. We właściwy sposób została także wykorzystana literatura zarówno polska, jak i obcojęzyczna. W ten sposób treść rozważań zawartych w pracy, obejmująca swoim zakresem nie tylko literaturę teologiczną, lecz także literaturę pochodzącą z innych dziedzin wiedzy sprawia, że książka ta będąca studium problematyki z dziedziny teologii fundamentalnej, może być równie ciekawa nie tylko dla teologów, lecz także dla wszystkich badaczy kultury. Książka ta pozwala bowiem podjąć dyskusję z przedstawianymi przez ks. Nowickiego wnioskami w oparciu o dalsze studia nad symboliką serca.

Omawiana rozprawa ks. Nowickiego w istocie wypełnia praktycznie niezagospodarowany obszar refleksji teologiczno-fundamentalnej. Jej wartość polega na systematyzacji, ukazaniu aktualności analizowanych zagadnień oraz istotnych dla teologii fundamentalnej wnioskach. Dzięki gruntownej analizie bogatej literatury źródłowej pod kątem problemu zawartego w temacie dysertacji, Autorowi udało się stworzyć solidne i pogłębione kompendium wiedzy na temat symboliki serca.

Ks. Paweł Góralczyk SAC